

Віктор Миколайович Синьов,

доктор педагогічних наук, професор, дійсний член
Національної Академії педагогічних наук України, директор Інституту
корекційної педагогіки і психології Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова, м. Київ

Олена Олександрівна Щербина,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов
Военно-дипломатичної академії імені Євгенія Березняка, м. Київ

РОЗВИТОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ВОЄННО-ДИПЛОМАТИЧНОЇ СЛУЖБИ У ХОДІ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті досліджено особливості розвитку інтелектуальних умінь майбутніх фахівців воєнно-дипломатичної у ході їх іншомовної підготовки. Визначено, що інтелектуальні уміння є складовою іншомовної комунікативної компетентності і являють собою систему розумових дій, яка складається з логічних мисленневих операцій і сприяє засвоєнню іншомовних навичок та умінь. Запропоновані рекомендації щодо ефективної організації навчальних занять з іншомовної підготовки для розвитку інтелектуальних умінь майбутніх фахівців воєнно-дипломатичної служби.

Ключові слова: інтелектуальні уміння; майбутні фахівці воєнно-дипломатичної служби; іншомовна підготовка; мисленнева діяльність; мисленневі операції; Воєнно-дипломатична академія імені Євгенія Березняка.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Володіння іноземними мовами слухачами Воєнно-дипломатичної академії імені Євгенія Березняка (далі – ВДА) – майбутніми фахівцями воєнно-дипломатичної служби – є необхідною умовою для ефективного виконання ними фахових завдань. Важко уявити кар'єру офіцера-дипломата без володіння ним хоча б однією іноземною мовою. Розширення міжнародного співробітництва, представництво нашої держави в іноземних країнах, участь у міжнародних миротворчих операціях –

це ті заходи, які вимагають від фахівців воєнно-дипломатичної служби високих рівнів володіння іноземною мовою.

Іншомовна підготовка є невід'ємною частиною фахової підготовки майбутніх воєнних дипломатів у ВДА. За роки функціонування навчального закладу практично реформовано систему іншомовної підготовки у воєнно-дипломатичній службі з орієнтацією на світові та європейські освітні традиції і стандарти. Поступово відбувається посилення фахової складової такої підготовки. Навчально-виховний процес у ВДА дедалі більше зосереджується на гуманістичних принципах сучасної педагогіки та психології. Водночас темпи й глибина цих перетворень не повною мірою задовольняють практичні потреби.

Таким чином, необхідно забезпечувати прискорений, випереджувальний інноваційний розвиток іншомовної підготовки фахівців воєнно-дипломатичної служби у системі військової освіти, а також умови для всебічного розвитку, самоствердження і самореалізації слухача ВДА як творчої особистості, яка здатна вчитися протягом усього життя та вдосконалювати свій рівень володіння іноземною мовою на основі реалізації принципу «освіта протягом життя», а також бути здатною реалізовувати свої можливості для виконання іншомовних фахових завдань у нестандартній обстановці існування сучасних і виникнення нових загроз і викликів національній безпеці України. У цьому контексті актуальною стає проблема розвитку інтелектуальних умінь слухачів у ході їх іншомовної підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опираються автори. Останніми роками активно здійснюється наукове обґрунтування іншомовної підготовки майбутніх фахівців воєнно-дипломатичної служби (В. М. Боринський, О. С. Лагодинський, Е. В. Лузік, К. В. Мамчур, В. І. Свистун та ін.). Загальні проблеми розвитку інтелектуальних умінь широко представлені у низці психолого-педагогічних досліджень (Л. С. Виготський, П. Я. Гальперін, Н. Ф. Паламарчук, Т. І. Шамова, І. С. Якиманська та ін.). Дослідники часто звертаються до виявлення психологічних закономірностей розумового

розвитку, сутності інтелектуальних умінь, способів їх розвитку з урахуванням вікових особливостей тих, хто навчається. Реалізація теоретичних положень, концепцій, підходів в усіх дослідженнях пов'язана з такими навчальними дисциплінами, як математика, рідна мова, біологія та фізика. На жаль, ефективність та обґрунтованість викладених теоретичних підходів та перевірка положень залишили поза увагою власне особливості інтелектуальної діяльності слухачів ВДА у ході іншомовної підготовки.

Метою статті є дослідження особливостей розвитку інтелектуальних умінь майбутніх фахівців воєнно-дипломатичної служби у ході їх іншомовної підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Навчальна діяльність слухачів ВДА безперечно має свої характерні риси, які основним чином пов'язані з напруженням інтелектуальної сфери особистості, зокрема в ході іншомовної підготовки. Особливу увагу слід звернути на вікові особливості слухачів. Так, іншомовна підготовка здійснюється зі слухачами, які є дорослими людьми, як правило, розумової праці, з вищою освітою, з характером, що склався.

Поняття дорослий по-різному трактується різними науками (психологією, геронтологією, фізіологією), гетерогенно розглядаючи періоди дорослості чи зрілості (розумової, фізичної, громадської, трудової). Для вивчення іноземних мов особливе значення має фізична і розумова зрілість, яка представниками вітчизняної психології розглядається з 18-річного віку [1], а зарубіжними – з більш пізніх чи ранніх періодів [3; 4]. «Зрілий вік, – на думку В. О. Сластьоніна, – характеризує перехід від егоцентричної позиції підростаючої особистості (пізнавальної, моральної, комунікативної) до рефлексивної щодо самої себе та інших людей. У цьому віці відбуваються якісні зміни в різних психічних сферах (пізнавальній, вольовій, емоційній) і виникає ряд новоутворень, які свідчать про інтенсивний розвиток рефлексивних процесів у сфері свідомості» [2, с. 265].

Таким чином, слухачі як дорослі люди і вже сформовані особистості мають власний світогляд, великий життєвий, певний фаховий досвід та культурний рівень. Вони можуть орієнтуватися в оточуючому середовищі і мають індивідуальний стиль роботи. В їх діяльності більш чітко проявляється соціальна позиція, свідомість і стабільність. Для них характерні такі риси, які реалізуються у ході іншомовної підготовки:

наявність досвіду, що може мати як позитивне, так і негативне значення (окремі стереотипи іноді заважають оволодінню новими іншомовними навичками);

відповідальність за результати навчання, у зв'язку із чим зростає мотивація до вивчення іноземних мов;

активне ставлення до навчання, що вимагає від науково-педагогічних працівників застосування відповідних форм і методів навчання;

втрачені навички пізнавальної діяльності, у зв'язку з чим постає необхідність самостійного пошуку нових знань, що дуже важливо з огляду на стислі терміни навчання та той факт, що навчання за “шкільною” системою більшість дорослих не сприймає психологічно.

У ході іншомовної підготовки у слухачів формуються інтелектуальні уміння як частина іншомовної комунікативної компетентності. Інтелектуальні уміння – це система розумових дій, яка складається з логічних мисленнєвих операцій і сприяє засвоєнню іншомовних навичок та умінь. Інтегративні інтелектуальні вміння являють собою складну, відкриту, динамічну систему розумових дій, здатну до саморозвитку та самовдосконалення, що базується на логічних мисленнєвих операціях. Взагалі, особистість з розвиненою інтелектуальною сферою є сьогодні головною дійовою особою педагогічної системи як в Україні, так і за кордоном. Глибокий розподіл та інтелектуалізація праці висуває головну вимогу до фахівця – розвинені інтелектуальні вміння, необхідні для оволодіння новими іншомовними навичками та уміннями.

Спираючись на досвід психолого-педагогічної науки, можна стверджувати, що особливу роль у розвитку інтелектуальної сфери особистості

майбутнього фахівця воєнно-дипломатичної служби відіграє самоорганізація, усвідомлення прийомів та правил розумової діяльності. Розвитку інтелектуальних умінь слухачів у ході іншомовної підготовки сприяє безпосередній розвиток у слухачів загальної культури та світогляду, оволодіння новими мовними засобами для вираження думок і понять, розширення знань про навколишній світ та процеси у суспільно-політичному житті. Формуються ці уміння шляхом виконання у ході іншомовної підготовки таких завдань:

розширення фонових знань про іноземні країни, національно-психологічні особливості населення, їх збройні сили, суспільно-політичні та економічні процеси, які відбуваються у світі за участю цих країн, та їх вплив на національну безпеку України;

удосконалення та оволодіння культурою іншомовного фахового мовлення, що містить у собі правила і норми поведінки в іншомовному суспільстві відповідно до комунікативних стандартів, а саме: вдосконалення і розвиток здатностей вступати в комунікативний контакт, підтримувати його, ввічливо слухати співрозмовника, реагувати і ставити прохання, завершувати спілкування, створювати сприятливу атмосферу під час спілкування і підтримувати доброзичливі стосунки з партнерами по спілкуванню;

удосконалення та засвоєння нових прийомів розумової праці (робота з сучасними підручниками (навчальними посібниками), словниками, мережею Інтернет тощо), що проявляється у важливому завданні іншомовної підготовки – навчити слухачів вчитися та сформувати в них здатність і готовність до самостійної праці в умовах виконання фахових завдань.

Інтелектуальні уміння являють собою цілу низку умінь, які дозволяють мотивувати пізнавальну діяльність слухачів; сприймати і продукувати іншомовну інформацію, виконувати мисленнєві операції, а саме: виділяти головне, суттєве на основі аналізу і синтезу, порівняння узагальнення; спостерігати і робити висновки; міркувати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки відтворювати матеріал у нових умовах.

Розвитку інтелектуальних умінь слухачів у ході іншомовної підготовки сприяє аналіз запропонованих автентичних мовних матеріалів – текстів для читання та аудіювання, анотування та реферування. Необхідним заходом є обговорення на заняттях важливих проблем у різних галузях людської діяльності з використанням реалій іноземних країн і культурно-забарвленої лексики. Важливу роль у формуванні здатності слухачів самостійно працювати має використання практичних завдань, виконання яких потребує активного пошуку, самостійного підбору матеріалів, підготовки презентацій, переговорів, конференцій із залученням додаткової літератури, мережі Інтернет тощо.

Надзвичайно важливим елементом розвитку іншомовних умінь є стимулювання мислення, створення і зміцнення мотивації слухачів до вивчення іноземної мови. Зміст мотивів може бути найрізноманітнішим: від життєвої необхідності до бажання отримати інтелектуальне задоволення. Практика доводить, що завдання, визначене власними інтересами слухачів, викликає більшу зацікавленість і спонукає до вирішення сильніше, ніж та, що є нав'язаною.

Для підвищення продуктивності мисленнєвої діяльності можуть бути використані уміння керувати такими етапами мислення, як постановка завдання, створення оптимальної мотивації, регулювання спрямованості мимовільних асоціацій, максимальне включення образних та символічних компонентів, зниження критичності в оцінці результатів. Розвиток мислення, як відображення у вигляді людської діяльності всієї сутності особистості людини, – це виховання творчого активного ставлення до оточуючого світу, причому уміння мислити слід виховувати разом із свідомим оволодінням мисленнєвими операціями, з оволодінням методами логічного міркування, які є механізмом розгортання і руху думки.

На базі операцій мислення формуються інтегративні інтелектуальні вміння, які забезпечують ефективне оволодіння слухачами іноземною мовою. Отже, побудова навчальної діяльності крізь призму саме інтелектуальної сфери слухача з використанням під час практичних занять доречних вправ із

залученням та активізацією мисленневих операцій дає можливість зробити процес навчання і вивчення іноземної мови більш динамічним, наповненим та логічним.

Відповідно до названих характеристик дорослої особистості у навчально-виховному процесі, а також з огляду на те, що надзвичайно важливим елементом стимулювання мислення є створення і зміцнення мотивації, можна вважати, що розвиток інтелектуальних умінь у ході іншомовної підготовки слухачів як дорослих людей буде ефективним, якщо навчально-виховний процес оснований на використанні життєвого досвіду слухачів. Важливо, щоб він був спрямований не на формальну передачу знань, а на розвиток активності учасників у їх здобуванні. Викладання має здійснюватися у дружній атмосфері взаємодії та взаємоповаги, тобто за умов дотримання справжніх суб'єкт-суб'єктних відносин між слухачами і педагогом. За таких умов викладач із лектора перетворюється на консультанта, враховує попередній досвід слухачів і допомагає його використовувати, тобто визначає стартовий рівень, будує стратегічно значущі квазіпрофесійні навчальні ситуації, інтегрує нові знання до вже наявних, власних здобутків кожного окремого слухача.

Для підвищення ефективності розвитку інтелектуальних умінь необхідно забезпечити чітку організацію навчальної діяльності на заняттях з іншомовної підготовки, а саме: створення навчальних ситуацій, спираючись на взаємозв'язок та взаємообумовленість функціонування таких психічних сфер особистості слухача як інтелектуальна, мотиваційна, емоційна; поступовий перехід від одних навчальних ситуацій до інших, що становлять більш складні завдання; розкриття слухачам сутності інтегративних інтелектуальних умінь на матеріалах іноземної мови, забезпечення рефлексивних процесів при виконанні мисленневих операцій.

Висновки. Таким чином, іноземна мова як навчальна дисципліна у ВДА інтегрує знання з фахових дисциплін слухачів та мовний матеріал, що дозволяє трактувати інтелектуальну діяльність слухачів як особливо складну та інтегративну діяльність, яка містить у собі сферу іноземної мови та сферу

фахових знань, а інтелектуальні уміння – інтегративними, що являють собою складну, відкриту, динамічну систему розумових дій, здатну до саморозвитку та самовдосконалення, що базується на логічних мисленнєвих операціях.

У розвитку інтелектуальних умінь слухачів важливе місце займає розуміння особливостей викладання іноземної мови дорослим людям, які мають певний життєвий і професійний досвід, здатні самостійно приймати рішення. Запропоновані рекомендації сприяють ефективному розвитку інтелектуальних умінь майбутніх фахівців військово-дипломатичної служби у ході іншомовної підготовки

Перспективами подальших розвідок у даному напрямку є розробка спеціальних навчальних завдань для розвитку інтелектуальних умінь слухачів ВДА в ході іншомовної підготовки.

Список використаної літератури

1. Развитие психофизиологических функций взрослых людей / [под ред. Б. Г. Ананьева, Е. И. Степановой]. – М.: Наука, 1972. – 75 с.
2. Слостенин, В. А. Субъектно-деятельностный подход в общем и профессиональном образовании / В. А. Слостенин. – М.: Магистр-пресс, 2000. – 272 с.
3. Birren, J. Psychology of Ageing / J. Birren. – New Jersey: Gallon, 2011. – 72 p.
4. Bromley, D. The Psychology of Human Ageing / D. Bromley. – London: Penguin Books, 2013. – 130 p.

Стаття надійшла до редакції 12.11.2015

Щербина Е. А., Синев В. Н. Развитие интеллектуальных умений будущих специалистов военно-дипломатической службы в процессе иноязычной подготовки

В статье исследованы особенности развития интеллектуальных умений будущих специалистов военно-дипломатической службы в процессе иноязычной подготовки. Определено, что интеллектуальные умения являются составляющей частью иноязычной коммуникативной компетентности и представляют собой систему умственных действий, которая состоит из логических операций мышления. Они содействуют усвоению иноязычных навыков и умений. Предложены рекомендации по эффективной организации учебных занятий по иноязычной подготовке для развития интеллектуальных умений будущих специалистов военно-дипломатической службы.

Ключові слова: интеллектуальные умения; будущие специалисты военно-дипломатической службы; иноязычная подготовка; мысленческая деятельность; операции мышления; Военно-дипломатическая академия имени Евгения Березняка.

Shcherbyna O. O., Synov V. M. Development of intellectual abilities of the would-be specialists' of the military diplomatic service in foreign language training

Despite many researches in the field of would-be specialists' of the military diplomatic service foreign language training, the problem of their intellectual abilities development has not been solved. At the same time, foreign language training as an integral part of professional training in the Yevheniy Bereznyak Military Diplomatic Academy requires well-trained specialists, ready to perform professional functions in an effective way. This can be achieved only if to improve the system of foreign language training where the intellectual abilities development of such specialists plays an important role.

The article deals with the peculiarities of development of intellectual abilities of the would-be specialists of the military diplomatic service during foreign language training. It defines intellectual abilities as the integral part of the foreign language communicative competence. They build a system of mental actions which consist of logical thinking operations and contribute to the acquisition of the foreign language skills and abilities by the would-be specialists of the military diplomatic service.

It takes into consideration the age factor in the intellectual abilities development of the would-be specialists of the military diplomatic service. The students of the academy are regarded as adults. This fact influences their foreign language training and intellectual abilities development by different factors: life and professional experience; responsibility for the results of studies; activeness in training; loss of learning skills. This influence can be both positive and negative.

The article proposes recommendations for the effective organization of lessons in language training for the development of intellectual abilities of the would-be specialists of the military diplomatic service during foreign language training. They include tasks for broadening students' background knowledge about foreign countries, their armed forces, social, political and economic life in the world with the active involvement of these countries that can influence national security of Ukraine; improvement and acquisition of the foreign language professional speaking culture, including rules and standards of behavior in the foreign language society; improvement and acquisition of skills and techniques of mental work including the work with up-to-date textbooks, manuals, dictionaries, the Internet etc. All these tasks contribute much to the intellectual abilities development of the would-be specialists of the military diplomatic service

Keywords: intellectual abilities; would-be specialists of the military diplomatic service; foreign language training; thinking activity; thinking operations; the Yevheniy Bereznyak Military Diplomatic Academy.